

[0028]

6. Aldfrysk Hangerdoek, Hunger Doeck.

Op s. 115 fan Sipma's Oorkonden III ('s Gravenhage, 1941), dêr't it Tsjerkerekkenboek fan Boazum oan 'e oarder is, fine wy yn P r.721: *`Item I blanck joun for tow an den hangerdoek (?)*'. It fraechteken is, lykas to bigripen is, in tafoeging fan de útjower, mar wy witte net, oft it op de ûnbikendheit fan it bigryp efter dit wurd of op 'e foarm fan dit wurd slacht. It sil wol de earste kear west ha, dat it wurd, en dêrmei it bigryp, foar it ljocht komt út ús oerlevere Aldfrysk en ek yn de oare Germaenske dialekten sil de frequinsje fan oerienkomstige foarmen net heech wêze. Hat de útjower oan dy foarmen kunde hawn, dan slacht it fraechteken wierskynlik op 'e 'a' yn it wurd, hwant 4 jier letter komt yn 'e selde boarne (s.124, yn W r.87) de post *`Item utjoun 1 1/2 st. for citatie ende hunger doeck'* foar. De 'a' yn it hânskrift is tige ûndúdlik en twifeleftich. Ta in 'u' sil men by brek oan it streekje derboppe net maklik bislute. De plakken binne resp. út 'e jierren 1534 en 1538 en falle dêryn resp. foar 30 April en 10 Maeije, hwat wichtich is yn forbân mei de bitsjutting. Yn Herfsttij der Middeleeuwen (Haarlem, 1952⁸) seit Prof. Huizinga, as er it hat oer de persoanifikaesje fan de fêsten¹) '.... in sommige Noordduitsche steden werd in het koor der kerk een pop opgehangen, die de Vasten heette; Woensdags vóór Paschen werd deze 'hungerdock' onder de Mis afgesneden.' Yn in noat jowt H. de boarne; dat is in artikel fan H. Grotefend, Chronologisches. I-VIII, publisearre yn Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 67 (Berlin 1919). Op s. 124 hat Gr. it oer de brûkmen Woansdeis foar Peaske yn Stralsund (it ôfsnijen fan de 'hungerdock' en in soart kattekneppeljen). Syn boarne is wer Franz Wessels, Schilderung des kathol. Gottesdienstes kurz vor der Kirchenverbesserung. Nach einer alten HS. herausg. von Dr. E.H. Zober (Stralsund 1837). Dêr is ûnder Nr. 7 de neikommende passaezje to finen: ' So plag men denne (dus: yn 't fêstjen) einen dock int chor uphengen, dat hetede de vasten; de hengede bet in den middeweken in der stillen weken; so snet men den hungerdock hernerder under der missen,' Noch Vessels, noch Zober, noch Grotefend sizze dat 'dock' in poppe is. Dy forklearring is ôfkomstich fan Huizinga, dy't efter syn noat set: 'Dock = pop.'

Hwer't H. dy forklearring wei hat, seit er net, en hja komt ús wol ûnwierskynlik foar, omdat wy:

1. yn 't Middelleechdútsk (Schiller & Lübben), Nijleechdútsk (Berghaus), Middelheechdútsk (Lexer), Niiheechdútsk (Grimm), Middelleechlânsk (Verdam & Verwijs), Nijleechlânsk (WNT resp. fine: hungerdôk (ek skreaun hungerdok), Hungerdook, hungertuoch, Hungertuch, hongerdoec en hongerdoek, wylst it wurd foar poppe yn dy talen, útsein soms foar 't Leechdútsk, stees in oare foarm is as it twadde lid fan de gearstalling hongerdoek. (Suver formeel kin dus mei oare talen as it Leechdútsk al de ûnwierskynlikheit fan Huizinga syn oersetting oannimmelik makke wurde); 2. as forklearring foar dit twadde lid stees *doek* en nea *poppe* fine. It is dúdlik, dat Huizinga syn forsin fuortkomt út in him forsjen op 'e

kwalityt fan it lûd yn -dock dat lang wie en net koart lykas yn it wurd dock foar poppe, útsein soms yn it Noardfrysk, it gefal is. (dêroer yn dit orgaen letter mear.)

It earste elemint *hunger* hoecht yn forbân mei de tiid, de fêsten, gjin neijere forklearring. Wy fine nml. as forklearring fan it wurd yn Schiller & Lübben: 'ein in der Fastenzeit. aufgehängtes langes, schwarzes Tuch- welches die bunten Gemälde des Altars verdeckte. ' Dit 'aufgehängt' wêzen forklearret, hwerom't der yn it earste Aldfryske sitaet in 'tow' nedich wie, ek hwerom't it ding letter 'delsnien' wurde koe, lykas yn Huizinga syn boarne stiet, Oft it ek de eventuele omskriuwing hangerdoek forklearret?

Neffens Grimm kaem yn Dútsklân yn 'e 16e ieu op de útdrukking `am hungertuche nähen, flicken' (s.v. Hungertuch): dy't yn 't Fryske `hongerlapje' in nijsgjirrich equivalint hat. De suggesje fan Stoett yn Nederlandsche Spreekwoorden enz., 2de dl., (Zutphen 1925) ûnder nr. 2685 (noat 3 op s. 551) ('Zwart van den honger zijn of zien), dat it gjin tafal is, dat men vroeger den *zwarten* doek, waarmede in de vasten het schilderwerk van het altaar bedekt wordt, den *hongerdoek* noemde' sette wy in fraechtekentsje by.

Oer de spried fan it brûkme, útsjuch en oare nammen fan de hongerdoek wurde wy it wiidweidichst ynljochte yn J. Braun. Der christliche Altar, (München), Bd. 2, s. 148-159²) (ôfbb. efteryn op Tfl. 146-148) . Fierder ek yn: Kath. Encycl. s.v. Hongerdoek; Erich und Beitzl, Wörterbuch der deutschen Volkskunde (Leipzig 1936) s.v. Hungertücher; Handb. des deutschen Abergl. s.v. Tuch; Kirchl. Handlex. s.v. Hungertuch; Nieuwbarn, Kerk. handwb. s.v. Vastendoek; Nolet & Boeren, Kerk. instellingen, s. 270, dy't fan `gordijnen' prate en forwize nei Séjourné, Ord, S. Mart. Traj., 166, 205-7, 217 en H. Wstinc. Rechtsboek van de Dom.

Ljouwert.

T. Hoekema.

1) It fynplak ha wy to tankjen oan W.P. Hiddema, med. drs to Grins.

2) By de yllustraesje: de ôfbylding is nommen fan *Tafel 113* fan A. Ludorff, Die Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalen (Kreis Münster-Land) (Münster i.W. 1897). Op s. 158 fan Braun II fine wy fierders: 'Dem Jahr 1622 gehört laut Inschrift das Fastentuch aus der Pfarrkirche zu Telgte bei Münster an (Tafel 147), das sich jetzt im Museum für Völkerkunde zu Berlin befindet. Es ist 7,20 m x 4,20 m groß und besteht aus 66 in sechs Reihen angeordneten quadratischen Feldern, die zur einen Hälfte aus dichtem Leinen, zur anderen aus Netzarbeit bestehen und schachbrettartig angeordnet sind. Die in Netzwerk ausgeführten Felder der vier oberen Reihen weisen Szenen aus dem Leiden und der Verherrlichung Christi auf, diejenigen der fünften das Lamm Gottes und die Evangelistensymbole, die der letzten den Sündenfall, vier alttestamentliche Vorbilder (Arche, Isaaks Opferung, die eiserne Schlange und die Kundschafter mit der Traube) sowie die Widmungsinschrift: Ad passionis salutiferae memoriam et ecclesiae Telgetensis ornamentum Anno Domini MDCXXIII acu pictum. Um das Tuch herum zieht sich eine dichte, mit einem Spitzchen abgesetzte Borte.'

